

De betekenis van additionele scholing

Auteur(s):Grip, A. de
Jacobs, A.*Werkzaam bij het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, Universiteit Maastricht.***Verschenen in:**

ESB, 84e jaargang, nr. 4206, pagina 416, 28 mei 1999

Rubriek:

Monitor

Trefwoord(en):

scholing

Additionele scholing na afronding van het dagonderwijs, helpt werknemers zich aan te passen aan de steeds hogere functie-eisen. Deze scholing komt in Nederland veel voor, maar wordt vooral door jongeren gevolgd. De kwalificaties van ouderen dreigen daarom achter te blijven bij de functie-eisen.

De komende jaren worden voor een groot aantal opleidingstypen van middelbaar en hoger niveau knelpunten in de personeelsvoorziening verwacht. Voor veel schoolverlaters betekent de omslag op de arbeidsmarkt in de tweede helft van de jaren negentig een verbetering van de arbeidsmarktperspectieven. Een krappe arbeidsmarkt biedt daarnaast meer mogelijkheden om via her-, bij- of omscholing ook degenen met minder gunstige perspectieven op de arbeidsmarkt in te schakelen ¹. Mensen met een opleidingsachtergrond waarvoor een aanbodoverschot wordt verwacht kunnen via bij- en omscholing hun 'kwalificatieprofiel' aanpassen zodat zij op plaatsen waarvoor tekorten worden voorspeld kunnen worden ingezet. Daarbij moet echter worden bedacht dat de grote knelpunten in de personeelsvoorziening zich vaak voordoen bij de hoger opgeleiden, terwijl de aanbodoverschotten zich concentreren bij de lager opgeleiden. Dit naast elkaar bestaan van overschotten op laag niveau en tekorten op middelbaar en hoog niveau is vooral het gevolg van de steeds hogere eisen die werkgevers aan hun werknemers stellen. Drie ontwikkelingen zijn daaraan debet die alle een steeds hoger kennisniveau vragen en een toenemende noodzaak tot levenslang leren ².

In de eerste plaats leidt de globalisering van de afzetmarkt en de snelle technologische ontwikkeling ertoe dat steeds hogere eisen worden gesteld aan het kennisniveau van werknemers. In de tweede plaats maakt massaproductie in alle sectoren plaats voor op de consument afgestemd maatwerk en een toenemend belang van de kwaliteit van de geleverde producten en diensten. Dit betekent voor de werknemers dat vaardigheden en kennis voortdurend op peil dienen te worden gebracht. In de derde plaats vraagt de toenemende concurrentie een hoge mate van flexibiliteit van een bedrijf. Op zijn beurt vraagt dit weer een multi-inzetbaar personeelsbestand dat zich kan aanpassen aan veranderende eisen en omstandigheden.

Vanuit bovenstaande optiek is het interessant om de vraag te stellen in hoeverre er in Nederland na het voltooien van het initiële onderwijs (dagonderwijs en de beroepsbegeleidende leerweg) scholing wordt gevolgd die de kwalificaties van het arbeidsaanbod substantieel verandert, in de zin van een verhoging van iemands opleidingsniveau of een verandering van opleidingsrichting. Deze vraag zal in dit artikel worden beantwoord op basis van data uit de *Onderwijsrekeningen* van het Centraal Bureau voor de Statistiek ³.

Scholing nader toegelicht

Aantal en vooropleiding betrokkenen

[tabel 1](#) geeft een overzicht van het totaal aantal gediplomeerden van addititonele - hierna niet-initiële - opleidingen die niveau-verhogend danwel richting-veranderend waren. Uit de tabel blijkt dat 60% van al deze scholing plaatsvindt op MBO-niveau. Jaarlijks weten maar liefst 130.000 mensen zich door aanvullende scholing een MBO-kwalificatie te verwerven. Post-initiële scholing speelt dus een zeer belangrijke rol bij het verkrijgen van een kwalificatie op MBO-niveau.

Tabel 1. Aantal gediplomeerden niet-initieel onderwijs naar niveau van de gevolgde opleiding, gemiddelde 1993-1995

opleidings- niveau	aantal gediplomeerden
mavo	- a
vbo	29.000
havo/vwo	7.500
mbo	130.500
hbo	38.500
wo	9.500
Totaal	218.500

a. Aantal gediplomeerden onder de publicatiegrens van 5.000.
Bron: roa/cbs.

Uit vergelijkende onderzoeken naar productiviteitsverschillen tussen dezelfde sectoren in Europese landen (waaronder Nederland, Duitsland, Engeland en Frankrijk) blijkt dat werknemers met een middelbare beroepsopleiding een positieve invloed hebben op de gemiddelde productiviteit⁴. De niet-initiële scholing van werkenden en werkzoekenden speelt daarom een waardevolle rol voor de internationale concurrentiekracht van de Nederlandse economie. Mogelijk compenseert dit het relatief lage percentage werkenden met een initiële opleiding op middelbaar niveau in Nederland⁵.

Ook de gevolgde scholing op zowel HBO- als WO-niveau is substantieel. Het aantal personen dat een HBO- opleidingsachtergrond verwerft in het niet-initieel onderwijs is zelfs groter dan de gediplomeerde arbeidsmarktinstroom van HBO-ers vanuit het dagonderwijs. Het aantal gediplomeerden van scholing op wo-niveau is bijna de helft van het aantal gediplomeerden op hetzelfde niveau in het dagonderwijs⁶.

Het grootste deel van de gediplomeerden in het niet-initieel onderwijs heeft als initiële opleidingsachtergrond VBO/MAVO dan wel MBO. In het algemeen ligt de gevolgde vooropleiding één niveau lager dan de actuele niet-initiële opleiding; dit impliceert dat in het algemeen niveau-verhogende scholing wordt gevolgd. Het percentage deelnemers dat richting-veranderende scholing volgt bedraagt rond de 45%.

Leeftijd

[tabel 2](#) geeft een overzicht van de leeftijd van de gediplomeerden van niet-initiële opleidingen per opleidingsniveau weer. De meeste gediplomeerden die niveau-verhogende dan wel opleidingsrichting-veranderende scholing hebben gevolgd bevinden zich in de leeftijdsgroep van 21-30 jaar. De grote groep gediplomeerden in het niet-initieel onderwijs op mbo, HAVO/VWO-niveau, jonger dan 20 jaar, is deels een gevolg van het feit dat de opleidingen voor kort middelbaar beroepsonderwijs (KMBO) niet goed kunnen worden afgebakend van het niet-initieel onderwijs.

Tabel 2. Leeftijdsverdeling gediplomeerden per opleidingsniveau gemiddelde 1993-1995

Opleidingsniveau	Leeftijd			
	tot 20 jaar	21- 30 jaar	31-40 jaar	> 40 jaar
	<i>aantal</i>			
vbo/mavob	- a	15.500	9.500	7.500
mbo, havo/vwob	23.500	64.000	32.500	18.500
hbo	- a	13.000	16.000	8.500
wo	- a	4.000	4.000	- a
totaal	25.000	96.000	62.000	35.500

a. Aantal geringer dan publicatiegrens van 5000.

b. vbo/mavo en mbo en havo/vwo worden in de rest van dit artikel als één niveau weergegeven.

Bron: roa/cbs.

Bij de leeftijdsgroep ouder dan 40 jaar bedraagt het percentage van de werkzame beroepsbevolking dat door het afronden van een niet-initiële opleiding substantieel van kwalificatieprofiel verandert slechts circa 1,5%. Het aantal gediplomeerden in de leeftijdscategorie van 15-30 jaar als percentage van de werkzame beroepsbevolking is ruim vier keer zo hoog: 6,2%. Ook de niet-initiële scholing is dus geconcentreerd bij jongeren, wat ook verwacht mag worden op grond van de theorie over investeringen in menselijk kapitaal. Immers, hoe jonger men in scholing investeert, hoe langer de verworven kennis en vaardigheden productief kunnen worden ingezet. Het kwalificatieprofiel van oudere werknemers verandert nauwelijks meer. Gezien de toenemende vergrijzing van de beroepsbevolking is het zorgwekkend dat bij de oudere beroepsbevolking weinig scholing wordt gevolgd, waarmee kan worden ingespeeld op de verschuivingen in de vraag op de arbeidsmarkt.

Arbeidsmarktpositie

Voor het arbeidsmarktbeleid is het relevant om na te gaan of het vooral de werkende of de werkloze beroepsbevolking is die niveau-verhogende danwel richting-veranderende scholing volgt. De werklozen kunnen immers hun kansen op werk vergroten indien zij via scholing een opleidingsachtergrond verwerven waarmee men werk kan vinden op arbeidsmarktsegmenten waar knelpunten in de personeelsvoorziening bestaan. Voor de werkende beroepsbevolking geldt dat zij door middel van scholing hun positie op de arbeidsmarkt kunnen handhaven doordat hun opleiding niet achterblijft bij de toenemende eisen die in hun functie worden gesteld.

[tabel 3](#) laat zien dat het overgrote deel van de niet-initiële scholing door werkenden wordt gevolgd. Gerelateerd aan de omvang van de beide groepen is er echter nauwelijks verschil in de scholingsparticipatie van werkenden en werklozen. Zowel bij de werkende als de werkloze beroepsbevolking rondt jaarlijks circa 3% een opleidingsniveau-verhogende en/of richting-veranderende scholing af. Gezien het feit dat het hier om substantiële bij- of omscholing gaat waardoor het kwalificatie-profiel van het arbeidsaanbod wijzigt en niet slechts om kleinere cursussen, is dit percentage vrij hoog.

Tabel 3. Aantal werkende/werkloze gediplomeerden niet-initieel onderwijs, gemiddelde 1994-1995

gediplomeerden_a

aantal	
werkend	172.500
werkloos	12.000
onbekend	29.000
totaal	213.500

a. Van het jaar 1993 is niet bekend of de gediplomeerden werkend dan wel werkloos zijn. Doordat de cijfers voor 1993 hier niet zijn meegenomen, ligt het totaal lager dan in de overige tabellen.
Bron: ROA/CBS.

Beroepsklasse

Uit [tabel 4](#) blijkt dat circa 30% van het niet-initieel onderwijs dat het kwalificatieprofiel van het arbeidsaanbod verandert betrekking heeft op degenen die werkzaam zijn in de economisch-administratieve beroepen (62.000). Bij de technische en industrieberoepen en de verzorgende en dienstverlenende beroepen ronden jaarlijks circa 30.000 personen een dergelijke opleiding af. In deze twee beroepsgroepen wordt relatief veel niet-initieel onderwijs op MBO-niveau gevolgd. Tussen de verschillende beroepsklassen bestaan er ook grote verschillen in de mate waarin scholing het kwalificatieprofiel van de werkenden verandert. De scholingsparticipatie per beroepsklasse schommelt tussen 1% van de werkenden voor de beroepsklasse transportberoepen en 6% voor de verzorgende en dienstverlenende beroepen.

Tabel 4. Aantal gediplomeerden per beroepsklasse naar opleidingsniveau, gemiddelde 1993-1995

Beroepsklasse	Niveau actuele opleiding				totaal
	VBO	MBO	HBO	WO	
<i>aantal gediplomeerden</i>					
Pedagogisch			7.500		10.500
Cultureel				3.000	
Agrarisch	.	3.000	.	.	5.000
Technisch en industrieel	5.000	24.000	2.500	.	32.000
Transport	2.500	2.500	.	.	5.000
Medisch en paramedisch		7.000	4.500	.	14.000
Economisch-administratief	7.000	41.000	10.500	3.500	62.000
Informatica		3.000	.	.	6.000
Sociaal-cultureel		2.500	3.000	.	7.000
Verzorgend en dienstverlenend	4.500	24.000	.	.	30.000
Openbare orde en veiligheid		3.000			5.000
Overig (incl. onbekend)	8.500	24.500	4.500	.	39.500
Totaal	32.000	138.000	38.500	9.500	218.500

Bron: ROA/CBS.

Gemeten aan het gemiddelde percentage van 3% dat zich additioneel schoolt, wordt in de transportsector dus relatief weinig aan post-initiële scholing gedaan en in de verzorgende beroepen relatief veel.

Besluit

In dit artikel is nagegaan op welke manier de samenstelling van het arbeidsaanbod wijzigt als gevolg van het voltooien van niveau-verhogende danwel richting-veranderende scholing. Daaruit kan een aantal conclusies getrokken worden. De gevolgde initiële vooropleiding ligt, zoals verwacht mag worden, in het algemeen op hetzelfde niveau of één niveau lager dan de gevolgde scholing. Verreweg de meeste scholing wordt op MBO-niveau gevolgd. Van de gediplomeerden bevindt het merendeel zich in het begin van hun arbeidsloopbaan, in de leeftijd tussen 21 en 30 jaar.

Relatief veel scholing wordt gevolgd in de technische en industrieberoepen, in de verzorgende en dienstverlenende beroepen en in de economisch-administratieve beroepen. Gezien de verwachte toekomstige knelpunten in de personeelsvoorziening in deze beroepen is het van groot belang om door middel van verdere niet-initiële scholing en initieel onderwijs het arbeidsaanbod kwalitatief en kwantitatief beter te laten aansluiten. Daarnaast is het noodzakelijk om via deze scholing te voldoen aan de hogere kwalificatie-eisen die werkgevers in toenemende mate van hun werknemers verlangen. Uit de hier gepresenteerde cijfers blijkt dat het niet-initieel onderwijs op dit punt reeds een zeer belangrijke rol speelt bij het opwaarderen van het niveau van het arbeidsaanbod in Nederland. Deze scholing is echter voornamelijk geconcentreerd bij de jongere werknemers wat mede door de toenemende vergrijzing van het arbeidsaanbod zorgwekkend is.

¹ Zie L. Borghans, A. de Grip en H. Heijke, [De arbeidsmarkt voor schoolverlaters tot 2002](#), *ESB*, 22 oktober 1997, blz. 808-812.

² S. van Wijnbergen, *Fiscaliteit en werkloosheid*, in: *Belastingherziening in het fin de siècle*, Preadviezen van de Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde, Utrecht, 1998, blz. 59.

3 In deze data kan het niet-initieel onderwijs op basis van een aantal veronderstellingen met betrekking tot opleidingsduur en leeftijd worden afgeleid van het initieel onderwijs van de betrokkenen. Zie A. de Grip en A. Jacobs, *Stromen in het niet-initieel onderwijs*, ROA, 1999, Maastricht (verschijnt binnenkort).

4 F. Cörvers, A. de Grip en J.P. Orbon, Concurrentiekracht, productiviteit en human capital: een vergelijking tussen Nederland en Duitsland, *Maandschrift Economie*, 1995, blz. 221-241.

5 Zo is het percentage werkenden met initiële scholing op middelbaar niveau in de meeste bedrijfssectoren in Nederland aanzienlijk kleiner dan in Duitsland. Zie: CPB, *Het Nederlandse onderwijs- en opleidingspeil in internationaal perspectief*, werkdocument nr. 63, 1993, Den Haag, blz. 221-241.

6 Daarbij moet wel beseft worden dat dit zeer grote aantal hbo-ers en wo-ers dat vanuit het niet-initieel onderwijs op de arbeidsmarkt instroomt een gevolg kan zijn van het feit dat alle afstuderenden van dertig jaar en ouder tot de uitstroom in het niet-initieel onderwijs zijn gerekend.